

Dr. Ladislav Bognar¹

Evaluacija programa

"Osposobljavanje za prevenciju nasilja, transformaciju konflikta i izgradnju mira"

(Drugi dio)

Sažetak

Evaluacijsko istraživanje u drugom koraku provedeno je nakon završetka desetodnevnog treninga mirovnih timova. Rezultati su pokazali da se program pokazao uspješan kako u sadržajnom pogledu tako i u načinu realizacije. Najveća vrijednost programa ogleda se u dubokim promjenama koje su se dogodile kod samih sudionika, ali i u njihovoj pripremljenosti za probleme koji ih očekuju u radu na terenu.

Uvod

U okviru projekta "Izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj zasnovanog na kulturi nenasilja" prvi put je primijenjen kurikulum "Osposobljavanje za prevenciju nasilja, transformaciju konflikta i izgradnju mira". Prvi dio evaluacije izvršen je u vrijeme realizacije programa, a drugi nakon završetka treninga koji je trajao deset tjedana. Realizatori programa bili su eksperti iz cijele Evrope, a trening je održan u Iloku s trideset volontera od kojih je desetak bilo iz drugih zemalja (Engleska, SAD, Njemačka, Austrija, Rumunjska, Jugoslavija), a ostali su iz ratom zahvaćenog područja istočne i zapadne Slavonije te Baranje.

Zadaci evaluacije

Zadaci evaluacije nakon završetka programa bili su:

1. Utvrditi **osobni doživljaj edukacije** od strane polaznika, njihova zadovoljstva i nezadovoljstva, stavove i osnovne emocije koje su prevladavale u vrijeme realizacije programa.
2. Ispitati **mišljenje polaznika o programu**, o pojedinim temama iz programa, o sadržajima koji nisu potrebni, a bili su u programu, o sadržajima koji nedostaju u programu, te procjenu polaznika o ostvarenosti zadataka programa.
3. Ispitati **stavove polaznika o načinu realizacije programa**, koji načini su im bili primjereni, a koji ne, te kako su bili zadovoljni s realizacijom svake pojedine teme u programu.
4. Dobiti procjenu **primjerenosti programa potrebama aktivnosti na terenu**, za koje poslove su dobro, a za koje slabo pripremljeni.

Metodologija

Uzorak je obuhvatio polaznike koji su se tog dana nalazili u Iloku. Njih ukupno 22. Dio je već bio angažiran na različitim aktivnostima, a jedna od stranih sudionica je odustala od daljeg sudjelovanja pri kraju tečaja.

Metode prikupljanja podataka su se razlikovale od metoda koje smo koristili u prvoj evaluaciji. Za ovu priliku konstruirali smo **upitnik** sa 17 pitanja koji je obuhvatio sve zadatke evaluacije. Većina pitanja bila su otvorenog tipa, a samo četiri zatvorenog. Grupni **intervju** održan je u obliku igre "Sitni predmeti" u kojoj je svatko mogao izabrati

¹ Kontakt adresa: Dr. Ladislav Bognar, 31000 Osijek, Vukovarska 6. Tel/fax: ++385 31 123 645, E-mail: ladbog@hotmail.com

jedan od niza ponuđenih predmeta kojim može simbolički izraziti svoj odnos prema ovom programu i ovom projektu. Druga mogućnost bio je "Cvijet interesa i potreba": Svaka grupa dobila je jednu "laticu" i trebala je procijeniti znanja, sposobnosti, doživljaje, osobni razvoj, socijalne odnose i fizičke potrebe kako su zadovoljene ili nezadovoljene u ovoj edukaciji. **Sistematsko promatranje** koristili smo u socio-drami i plan-igri. Socio-drama je realizirana kao zamišljena "Konferencija za novinare" u kojoj je trebalo odgovarati na moguća pitanja o načinu realizacije i očekivanim problemima na koje će projekt nailaziti u praksi. U plan-igri mirovni timovi su, u sastavu u kojem će djelovati u određenim mjestima, trebali rješavati probleme u praksi.

U analizi podataka koristit ćemo se **triangulacijom** što znači da ćemo koristiti i kvantitativni i kvalitativni pristup. Na taj način iskoristit ćemo prednosti jednog i drugog pristupa.

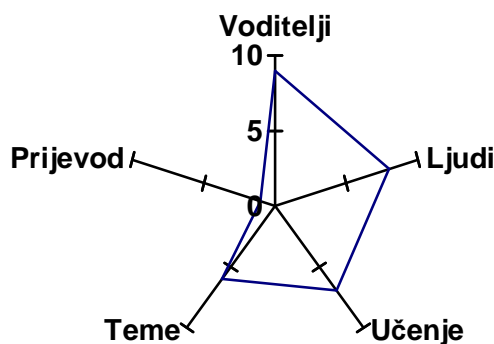
Rezultati

Opći doživljaj edukacije polaznici su izražavali na dva načina: simbolično kroz govorenje o svom predmetu i neposredno putem upitnika. Izražavajući svoj opći dojam nakon završetka edukacije većina navodi da je to bilo novo, izazovno, iznenađujuće i zanimljivo iskustvo pri čemu su mnogo naučili i pripremili se za rad na terenu. "Tečaj je Iloku", kaže Sanja, "doživljam doslovno kao velik dar u životu." Negativne konstatacije odnose se na previše informacija u kratkom vremenu, na previše teorije, težinu tečaja i preveliku različitost među polaznicima. Omjer pozitivnih izjava prema negativnim je 24 : 7. Odabrat ćemo nekoliko izjava koje se odnose na odabrani predmet koji simbolizira osobni odnos prema ovom tečaju i projektu.

"Natrpan sam informacijama kao ovaj debeli pingvin i treba mi praktična tjelovježba u kojoj ću potrošiti to svoje salo."

"Pomislila sam na pticu, ali je nije bilo. Ptica je izraz slobode i mira. Ima mogućnost da sama odredi let ili da bude nošena. U ovom slučaju je nošena zračnim strujama. Uči nove tehnike letenja."

"Ja sam uzela kamenčić ne gledajući što je još tu. Kamenčić je sjajan. S jedne strane bijel, a s druge strane crn. Sigurno ću imati mnogo lijepih, ali i bolnih iskustava."

Prikaz izjava o zadovoljstvu polaznika

Polaznici su bili posebno **zadovoljni** voditeljima koji su realizirali pojedine teme. Zadovoljni su susretom s različitim zanimljivim ljudima, prijateljstvima, kreativnošću, novim načinom učenja i drugačijim pristupom ljudima. Zadovoljni su pojedinim temama kao što su pomirenje, aktivno slušanje, posredovanje, mediji, javno zagovaranje, rad na sebi, snimanje filmova, trauma...

Polaznici su **nezadovoljni** organizacijom, odnosima u grupi, rasporedom, oskudnim vremenom, nedostatkom evaluacije na kraju tjedna, redoslijedom i nepovezanošću pojedinih tema, ponašanjem pojedinaca, nekim voditeljima, a neki hranom i smještajem.

Polaznici su mišljenja da je tečaj bio težak, ali mnogi su još davali i koristan. Izjava da će vrijeme pokazati smisao svega ovoga što su prošli treba shvatiti kao njihovo iščekivanje da se suoče sa problemima mirovnog rada na terenu koji nestrpljivo čekaju i od kojeg imaju izvjestan osjećaj neizvjesnosti. Ovo se vidi i po **emocijama** koje su prevladavale na tečaju. Najčešće su se osjećali ohrabreno, radoznalo, sretno, lijepo i uzbuđeno, a sve su to ugodne emocije. Od neugodnih javlja se zabrinutost, konfuzija, dosada, tuga. Odnos ugode i neugode je gotovo 2:1 u korist ugodnih emocija. Budući da su strani polaznici ipak u specifičnoj situaciji pokušali smo usporediti njihovu emocionalnu paletu s onom domaćih polaznika i dobili smo da su kod njih još naglašenije ugodne emocije. Rang korelacija iznosi $r = 0.47$ i relativno je niska zbog malog broja stranih polaznika.

Emocije	Domaći polaznici	Strani polaznici	Σ
Ugoda	67	22	89
Neugoda	37	10	47
Σ	104	32	136

Kako su se osjećali za vrijeme tečaja domaći i strani sudionici

Mišljenje o programu polaznici su iznijeli individualno u upitniku i grupno u "cvijetu interesa i potreba". **Najzanimljivije teme** u programu su im bile rad s medijima, istražna konferencija, stres i trauma, projekt slušanja i rad na sukobu. Kao nezanimljive navedeno je nekoliko tema među kojima su projekt slušanja, socijalna dimenzija konflikta i nenasilje. Posebno **važne teme** za ovaj projekt su aktivno slušanje, istražna konferencija, konflikt, mediji, trauma, rekonstrukcija društva, alternativa nasilju, rad na sebi, te promjene koje se događaju u ljudima. Gotovo da i nije bilo navođenja tema koje nisu potrebne u ovom projektu, ali je zato bilo dosta sugestija da se **program dopuni**. To su slijedeće teme: Ekonomska problematika, vođenje radionice, ljudska prava, rad s djecom, politika, rukovođenje, demokracija, civilno društvo, mentorstvo, rad sa ženama, učenje jezika.

Polaznike tečaja smo zamolili da procijene koliko su **ostvareni zadaci** programa. Procjenjujući od 0 do 5 polaznici su ostvarenje zadataka procijenili prosječno s 4. Najvišu ocjenu su dobili zadaci vezani uz povjerenje u ljude, uspostavu mira, te transformaciju konflikta. Nešto su slabije procijenjeni zadaci širenja utjecaja na društvo.

U cjelini gledano možemo zaključiti da su sudionici tečaja dali pozitivno mišljenje o programu. Ne misle da je nešto u programu nepotrebno (takve primjedbe su zaista sporadične), ali misle da bi ga trebalo dopuniti nekim sadržajima, a posebno dati mogućnost izbora kako bi pojedinci mogli zadovoljiti svoje interese. Procjena da je

program prvenstveno ostvario zadatak "Razviti povjerenje u ljudsku sposobnost da doprinese uspostavi mira" govori da je ipak ostvareno ono najvažnije, ali da ni ostali zadaci nisu zapostavljeni.

Način realizacije programa polaznici su procjenjivali tako da su uz svaku tematsku cjelinu stavili jedan od slijedećih znakova:

vrlo zadovoljan/a

zadovoljan/a

nezadovoljan/a

Najzadovoljniji su realizacijom četvrte i treće tematske cjeline, a najmanje zadovoljni (ali ipak zadovoljni) sedmom tematskom cjelinom.

Uvodni sadržaji (Pregled tečaja. Predstavljanje i očekivanja. Stvaranje uvjeta za osobni razvoj i zajedničko djelovanje.)	
Osnovne smjernice i metode (Osvješčivanje procesa učenja. Stilovi učenja. Poticanje sudjelovanja i korištenja mogućnosti sudionika. Povezanost teorije i prakse. Tehnike razvoja. Praćenje.)	
Vrijednosti, ideje, teme (Perspektive ljudske prirode, svijeta i svemira. Demokracija i demokratski koncept - pravde, ljudskih prava, solidarnosti, tolerancije, mira, nenasilja. Odnos moći. Problemi sigurnosti.)	
Intrapersonalni razvoj i interpersonalne sposobnosti (Identifikacija i razvoj osobnih sposobnosti i potencijala potrebnih za uspješnu komunikaciju. Učenje komunikacije. Razvoj osobnih sposobnosti za život i djelovanje u konfliktnim područjima. Kodeks ponašanja.)	
Grupni razvoj i stvaranje timova (Moć suradnje. Grupna dinamika. Grupna podrška. Život i rad s razlikama.)	
Rad s konfliktom (Metode transformacije konflikta. Nenasilne strategije i metode. Opraštanje, oporavljanje i pomirenje. Studije slučaja i komparativne analize transformacije konflikta.)	
Društvene dimenzije (Društveno-ekonomske perspektive. Kulturne perspektive. Religijske i međureligijske perspektive. Ekološka dimenzija.)	
Rekonstrukcija društva (Organizacija zajednice. Suradnja s drugima. Komunikacija putem medija. Strategije društvene rekonstrukcije.)	
Pripremanje za rad u konfliktnom području (Razumijevanje kulture i društva. Razmatranje zadataka projekta. Njegovanje kulture svijesti i odgovarajućeg ponašanja. Svakodnevni rad. Djelovanje u kriznim situacijama. Prva pomoć i prevencija nesreća. Pripreme za promatranje i praćenje. Učenje jezika.)	

Zadovoljstvo polaznika načinom realizacije pojedinih tematskih cjelina

Postupci s kojima su posebno bili zadovoljni su rad u malim grupama, praktičan rad i teorija kombinirana s praksom, igre, vježbe, prilagođavanje sudionicima i uvažavanje svake osobe. Nisu im se sviđale dosadne diskusije, kad voditelji izgube kontrolu, predavanja, površni pristup nekim temama i nedovoljna povezanost s praksom.

U cjelini polaznici su zadovoljni načinom realizacije programa. Izvjesni problemi su rezultat rada velikog broja voditelja koji međusobno nisu bili dovoljno usuglašeni. Neki, posebno strani volonteri, sugerirali su da program više realiziraju domaći treneri koji bolje poznaju situaciju na terenu.

Primjerenost programa potrebama aktivnosti na terenu procjenjivali su polaznici tečaja tako da su u upitniku naveli poslove mirovnih timova za koje smatraju da su dobro pripremljeni i poslove za koje misle da nisu dovoljno pripremljeni.

Dobro su pripremljeni prvenstveno za aktivno slušanje. To je i razumljivo jer je na ovu temu potrošeno gotovo puna tri tjedna ili trećina cijelog tečaja. Slijede poslovi vezani za rekonstrukciju društva nakon rata i to prvenstveno za rad s medijima i održavanje istražne konferencije. Osjećaju se osposobljeni za pomaganje ljudima koji imaju problema nakon traumatskih ratnih iskustava, te za rad s pojedinim skupinama kao što su djeca, mladi i žene, ali ne i za rad s muškarcima. Osjećaju se sposobni i za transformaciju sukoba i posredovanje u sukobima, te njihovo nenasilno rješavanje.

Rang	Posao mirovnog tima	Opis	Frekvencija
1	Aktivno slušanje	Pripremanje i provođenje akcije aktivnog slušanja, analiza rezultata.	16
2	Rekonstrukcija društva	Istraživačka konferencija, mediji, pomirenje.	13
3,5	Aktivnosti s ljudima	Radionice s djecom, mladima, ženama.	10
3,5	Pomaganje ljudima	Osnaživanje, organiziranje za samopomoć, stres i trauma, emocije, pristup ljudima.	10
4	Rješavanje sukoba	Pristup konfliktu, nenasilje, posredovanje.	8
5	Organizacija tima	Timski rad, rad ureda, financiranje.	3

Poslovi mirovnih timova za koje se polaznici osjećaju osposobljeni

Slične smo odgovore dobili i na pitanje za koje poslove **nisu osposobljeni** samo od drugih ispitanika. Neki se ne osjećaju osposobljeni za rad na traumi i psihološkim postratnim problemima ljudi. Drugi misle da nisu dovoljno osposobljeni za međureligijski dijalog, za organiziranje stanovništva, a treći za vođenje radionica, rad s djecom, sa ženama i posebno s muškarcima.

Ispitivanju primjerenosti programa potrebama na terenu trebala je poslužiti i socio-drama "Konferencija za novinare", koja je realizirana tako da je grupa polaznika imala ulogu predstavnika projekta, a ostali uloge novinara. Iz cjelokupnog razgovora može se izdvojiti nekoliko cjelina: to je sam projekt, razlog osobnog uključivanja, tečaj i efikasnost timova na terenu, te otpori i poteškoće na koje se može naići.

Na pitanje - Što je najvažnije u ovom treningu Damir, Oliver i Gudron ovako objašnjavaju:

"Najvažnija stvar je što smo razvili zajedništvo i što smo postali kompaktna cjelina. Djelujemo kao jedna osoba. Razvili smo svoje sposobnosti, grupne sposobnosti i načine djelovanja u skladu sa situacijom na terenu."

"Naučili smo različite pristupe konfliktu (grupni konflikti, konflikti između pojedinaca). Naučili smo o projektu slušanja. To je kratki sadržaj."

U plan-igri data je mogućnost već formiranim mirovnim timovima da proigraju jednu zamišljenu situaciju iz stvarnosti. Promatrajući proces dogovaranja mogli smo zapaziti da se o svemu vodila dosta iscrpna rasprava i da su rješenja donošena usuglašavanjem. Što se tiče praktičnih problema timovi su pokazali snalažljivost i traženje rješenja zajedno s ljudima tih naselja. Timovi su dosta pažnje posvetili antagonizmima koji se javljaju među ljudima i problemima bi pristupali vrlo suptilno pazeći da nikog ne povrijede, ali da ih suoče s problemom. Tako bi umjesto da pišu peticije pokušali suočiti roditelje i učitelje protiv kojih ovi žele pisati peticiju. Da bi pomogli rješavanju sukoba među djecom razgovarali bi s ravnateljem o pokretanju radionica za djecu. Koristili bi i raspravu o tim problemima ili na skupovima ili putem lokalnih medija. U rješavanje pojedinih problema uključivali bi i nadležne službe i stručne osobe.

Probleme koje članovi mirovnih timova očekuju u praksi možemo podijeliti u četiri skupine. To su (1) problemi vezani za prihvaćanje ili neprihvatanje od strane lokalnog stanovništva. Razlog može biti njihova nezainteresiranost za pomirenje i mirovne aktivnosti, ali i mladost članova tima. Problemi se mogu javiti (2) i unutar timova zbog nedostatka podrške, izdvajanja pojedinaca ili zbog toga što pojedinci "nisu dovoljno osviješteni o sebi pa će puknuti kad se to najmanje očekuje". Dio problema članovi timova očekuju (3) zbog nedostatka informacija, komunikacije s Centrom za mir ili zbog financiranja. Posljednju grupu problema (4) čine oni individualne prirode kao što su pregaranje, bespomoćnost ili problemi s govorom. Neke od tih predvidivih problema dali smo također timovima i oni su se pokušali angažirati na njihovom rješavanju.

Diskusija

Očito je da polaznici ovog tečaja imaju pozitivan stav kako o završenoj edukaciji tako i o projektu kao cjelini. Taj izazov da utječu na proces učvršćenja mira na jednom donedavna ratom zahvaćenom području, sudjelovanje u projektu kojeg realizira Centar za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka čija predsjednica je upravo na početku tečaja dobila alternativnu Nobelovu nagradu za mir, biti član grupe sastavljene od pretežno mladih ljudi koji su donedavna bili na dvije zaraćene strane, biti član grupe u koju su uključeni i mladi iz drugih zemalja Evrope i Amerike pa zapravo predstavlja svijet u malom, imati u kratkom vremenu kontakte s tako imponantnim brojem eksperata koji se bave mirovnom edukacijom i uspostavom civilnog društva... sve je to doživljaj i izazov koji se ne zaboravlja. Naravno da pri tome svatko ima svoju priču o tome i da je svatko prolazio svoj trnoviti put osobne transformacije i prilagođivanja.

Kad je riječ o samom programu treba napomenuti da je on zamišljen kao dvanaestotjedni a realiziran je u deset tjedana od kojih je gotovo tri tjedna korišteno za jedan aspekt komunikacije - aktivno slušanje. To je donekle razumljivo jer je to jedan od važnijih segmenata u ovom projektu, ali istovremeno je znatno umanjilo vrijeme potrebno za realizaciju svih ostalih tema, pa polaznici napominju da su mnoge od ostalih tema samo "zagrebene po površini". Budući da je u realizaciji sudjelovao veliki broj realizatora to je stvaralo određenu dinamičnost i mogućnost susreta s velikim brojem zanimljivih ljudi, ali istovremeno stvaralo dojam da su teme međusobno nepovezane jer

među realizatorima i nije bilo nikakvog kontakta i mogućeg dogovora. Tako su polaznici program doživjeli kao zanimljivu slagalicu koju nisu svi bili u stanju posložiti.

Rješenje ovog problema vidimo u idejama, koje su iznijeli polaznici, da svaku tematsku cjelinu preuzme jedan voditelj/voditeljica i da je realizira tjedan dana. Pri tome voditelj/voditeljica može uključivati i druge osobe, ali koje rade pod njegovim/njezinim mentorstvom. Na taj način bi svaka tema zadržala svoju logiku i bila polaznicima jasnija. Sigurno je da prije samog tečaja treba omogućiti zajednički susret svih realizatora, koji bi se prethodno detaljno upoznali s programom, te dogovorili način realizacije. Cijeli proces realizacije programa i koordinaciju s pojedinim voditeljima trebala bi obavljati osoba koja ima pedagoško obrazovanje. Taj koordinator bi trebao prisustvovati cjelokupnom procesu edukacije kako bi mogao imati uvid u proces ostvarivanja programa te vršiti određene promjene. Svaka tematska cjelina trebala bi započeti dogovorom, a završiti zajedničkom evaluacijom.

Pored radionica trebalo bi planirati i korištenje grupnih aktivnosti, rad na projektima, istraživanja na terenu, te napraviti razliku između dopodnevni i popodnevnih aktivnosti. Dopodnevne aktivnosti mogu biti namijenjene svima i čvršće su vezane uz sam program. Popodnevne pak bi mogle biti više ponuđene na izbor polaznicima ili mogu biti praktična primjena onog što je u dopodnevnom radu naučeno. Svakako je potrebno napraviti jednodnevni ili dvotjedni odmor u polovici tečaja kako bi se pružila mogućnost i odlaska kućama i vrijeme potrebno za preradu svih informacija i utisaka koje su stekli. Dobro je što je za vrijeme tečaja za svakog polaznika uvedena osoba za psihološku podršku nazvana "mentor". Polaznici predlažu da se ova praksa uvede od početka tečaja.

Pravi odgovor na primjerenost programa poslovnima koje mirovne timove očekuju na terenu dobit ćemo uskoro kad timovi počnu obavljati svoju djelatnost. Za sada moguća su samo predviđanja koja nam omogućavaju podaci dobiveni u ovoj evaluaciji. Stječe se dojam da su svi polaznici (ili barem većina) doživjeli značajnu osobnu transformaciju, ali se kod dijela javlja razočaranje jer su očekivali nešto drugo. Izgledi su da će timovi imati snage da se suoče s međunacionalnim napetostima, posttraumatskim stanjima, teškim ekonomskim stanjem, nerazumijevanjem i neprihvatanjem ljudi u sredinama gdje će djelovati i da će te probleme doživljavati kao izazov koji će ih motivirati za plemenitu aktivnost za koju su se opredijelili. Velika većina zaista je visoko motivirana za taj posao. Problemi se izgleda mogu očekivati kod pojedinaca, koji će zapadati u krize ili će svojim ponašanjem ometati homogenost tima. Da bi se to preveniralo potrebno je timove imati na stalnoj vezi s jakim i kompetentnim vodstvom projekta, te pravovremeno pružati pomoć u poteškoćama koji bi se mogle pojaviti.

Zaključak

Podaci koje smo prikupili omogućuju nam da zaključimo da je upravo završeni program edukacije mirovnih timova uspješno realiziran i da su zadaci programa zadovoljavajuće realizirani prema procjeni polaznika. Sam program nije potrebno značajnije mijenjati jer je on dovoljno elastičan i može se prilagoditi pojedinim specifičnim potrebama. Iako postoji niz problema, primjedaba i sugestija za poboljšanje načina realizacije ipak polaznici procjenjuju da su zadovoljni načinom realizacije i da su stekli brojna znanja, razvili mnoge sposobnosti, ali da su doživjeli i osobni razvoj koji ih ohrabrio za izazove koji ih očekuju.

Literatura

- Cohen,H.D./Stern,V./Balaban,N. (1996.) Observing and Recording the Behavior of Young Children, Teachers College Press, Columbia University, New York, London.
- (1996.)Empowermwnt for Peace Service, A Curriculum for Education and Training in Violence Prevention, Nonviolent Conflict Tranformation and Peacebuilding, Christian Council of Sweden, Stocholm.
- Patton,M.Q. (1990.) Qualitative Evaluation and Research Methods, SAGE Publications, Newbury Park, London, New Delhi.
- Reason,P. (1994.) Participation in Human Inquiry, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Shor,I. (1992.) Empowering Education, Critical Teaching for Social Change, The University of Chicago Press, Chicago, London.
- Silberman,M./Auerbach,C. (1990.) Active Training, A Handbook of Techniques, Designs, Case Examples, and Tips, Maxwell Macmillan International, New York, Oxford, Singapore, Sydney.
- (1995.) Getting Smart, Getting Real, Using Research and Evaluation Information to Improve Program and Policies, The Annie E. Casey Foundation, Baltimore.
- McMillan, H. J./ Wergin,J.F. (1998.) Understanding & Evaluating Educational Research, MERRILL, New Jersey.

Summary

Evaluation research was planed in four steps. Second was after the finish of ten weeks training peace teams. Results have showed that program was success in contains like in ways of realisation. The best quality of curriculum was in deeply changes what happened in participants and in preparing participants for the job on the ground.